

تحلیل اسنادی نقش گردشگری کویر در توسعه پایدار شهرستان اردستان

محمد جلیل خورشیدی^{۱*} محمد کریم معتمد^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی دانشگاه گیلان

۲- دانشیار گروه توسعه روستایی دانشگاه گیلان

چکیده:

برنامه‌ریزی توسعه روستایی نیازمند فرایند ارزیابی و بازنگری در حوزه اندیشه انتقادی توسعه روستایی است تا امکان شکل‌گیری بهترین راهکارهای مداخله در نواحی روستایی، برای کارآمدی نتایج حاصل از روند برنامه‌ریزی توسعه فراهم آید. توسعه و ترویج فرهنگ گردشگری روستایی به عنوان محرکی کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی، اجتماعی نواحی روستایی بدل گشته است، به طوری که سالهای اخیر در سراسر اروپا برای رفع چالش‌های اقتصادی، اجتماعی نواحی روستایی حاشیه‌ای و یا روستاهایی که با کاهش فعالیت‌های کشاورزی سنتی روبرو شده‌اند، گردشگری روستایی در کانون توجه قرار گرفته است. در ایران یکی از دلایل عقب‌ماندگی و توسعه نیافتگی مناطق روستایی ریشه در کم‌توجهی به صنعت گردشگری روستایی دارد. با تقویت گردشگری می‌توان با ایجاد اشتغال و درآمد، استفاده از منابع محل، تنوع‌سازی اقتصادی و مشارکت اجتماعی در رفع مشکلات فراروی روستاها تأثیر به‌سزایی داشته و یکی از فرصت‌های شکل‌گیری توسعه همه‌جانبه روستایی محسوب می‌شود. شهرستان اردستان با داشتن بخش‌های کویری بکر و وسیع می‌تواند به عنوان یکی از مناطق مستعد هدف گردشگری کویر باشد. این پژوهش با رویکرد اسنادی به بررسی نقش گردشگری کویر در فرایند توسعه شهرستان اردستان می‌پردازد.

واژه‌های کلیدی: توسعه روستایی، صنعت گردشگری، گردشگری کویر، کویر، شهرستان اردستان.

مقدمه:

توسعه نیافتگی روستاها و کیفیت زندگی روستاییان در ابعاد وسیع و گسترده‌ای طی چند دهه اخیر کانون توجه اغلب دانشمندان و صاحب‌نظران توسعه بوده است؛ در هر دوره‌ای می‌توان شاهد حاکمیت اندیشه‌ای نو و رویکردی بدیع در این عرصه بود که نفوذ آنها در حوزه‌های برنامه‌ریزی، فضاهای روستایی را با دگرگونی‌هایی مثبت یا منفی روبرو کرده است. با این وجود، همان‌گونه که توسعه در مفهوم عام آن عاملی انسانی بوده و بالتبع امری نسبی و وابسته به زمان و مکان‌های مختلف است، توسعه روستایی نیز همچنان در کانون توجهات قرار داشته و در اهداف توسعه هزاره سوم یکی از مهمترین ابعاد را به خود اختصاص داده است (وثوقی و ایمانی، ۱۳۸۹). که با مطرح شدن توسعه روستایی پایدار در دهه‌های اخیر که در پی ارائه شیوه‌های مناسب زندگی در سطح روستاها از طریق حفظ و تقویت پتانسیل‌های طبیعی و انسانی و همچنین کاهش محدودیت‌های آنها می‌باشد، لزوم توجه به برنامه‌ها و گزینه‌های پایدار نظیر گردشگری ضروری به نظر می‌رسد. فعالیت گردشگری امروزه به عنوان یکی از مهمترین و پویاترین فعالیتها در جهان مطرح است. در تمامی عرصه‌ها، چه در سطح جهانی، ملی و منطقه‌ای مورد توجه برنامه‌ریزان دولتی، شرکت‌های خصوصی قرار گرفته است. بسیاری از کشورها به این حقیقت پی برده‌اند که برای بهبود وضعیت زندگی اقتصادی خود باید ابتکار عمل به خرج دهند و درصدد یافتن راه‌های تازه‌ای برآیند (لطفی، ۱۳۸۴). به عبارتی توسعه‌ی صنعت گردشگری، به ویژه برای کشورهای در حال توسعه که با معضلاتی همچون میزان بی‌کاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه هستند، از اهمیت فراوانی برخوردار است (کرمانی، ۱۳۷۹). آگاهی جوامع از این که گردشگری منبع درآمدی ارزی بسیار مناسب و قابل ملاحظه‌ای در اختیار یک کشور قرار می‌دهد، باعث شده است که گردشگری مفهومی بسیار گسترده در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و... پیدا کند و به عنوان یک صنعت تلقی شود (طهماسبی، ۱۳۸۴). گذشته از منافع و مزایای مادی گردشگری، دلیل اهمیت‌یابی روزافزون این فعالیت در سراسر جهان این است که این فعالیت، راهکاری مناسب، برای نیل به توسعه پایدار به ویژه در کشورهای در حال توسعه است؛ چرا که گردشگری منبعی تمام نشدنی و نسبت به سایر فعالیتهای اقتصادی تأثیرات تخریبی زیست محیطی کمتری دارد (درام و مور، ۸۷). در کشور ما، ضرورت توجه به صنعت گردشگری روستایی را از چند جنبه می‌توان بررسی نمود: پاسخگویی به نیاز شهروندان، توسعه سیاستهای منطقه‌ای و محلی و جلب توریست و سرمایه‌های خارجی (تقدیسی زنجانی و دانشور عنبران، ۱۳۸۶).

روستا به عنوان یک مکان اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، زیستگاه جماعتی از مردم در خارج از محدوده شهرهاست که دارای هویت تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی مخصوص به خود می‌باشد. (شهبازی ۱۳۸۴) برخورداری بافت و معماری روستایی از زیبایی اکولوژیکی، استفاده از مصالح بومی، هماهنگی با شرایط محیطی در استقرار بافت و ساخت و ساز مسکن، قرار گرفتن روستاها در بستر طبیعی و برخورداری از مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی، مهمترین امتیازهای روستا محسوب می‌شود (سرتیپی پور ۱۳۸۸). این خاصیت‌های

محلی و جاذبه‌های سنتی، زمینه مورد علاقه بسیاری از گردشگران داخلی و خارجی محسوب می‌گردد. اکنون یکی از دلایل عقب‌ماندگی و توسعه نیافتگی مناطق روستایی ریشه در کم توجهی به صنعت گردشگری روستایی باز می‌گردد؛ با تقویت گردشگری می‌توان با ایجاد اشتغال و درآمد، استفاده از منابع محل، تنوع سازی اقتصادی و مشارکت اجتماعی در رفع مشکلات فراروی روستاها تأثیر به سزایی داشت و یکی از فرصت‌های شکل‌گیری توسعه همه جانبه روستایی را مهیا کرده و به کند شدن روند تخلیه سکونتگاه‌های روستایی و جریان مهاجرت جمعیت روستایی کمک کند (حفاری، ۱۳۸۸). از نظر توان‌های محیطی گردشگری، ایران سرزمینی چهار فصل و با تمدنی چند هزار ساله و با بیش از ۶۵ هزار روستا از جاذبه‌های متنوع و منحصر به فرد تاریخی، مذهبی، فرهنگی و طبیعی برخوردار است. به همین دلیل در رتبه جهانی از نظر برخورداری از جاذبه‌های گردشگری در ردیف ده کشور برتر دنیا قرار گرفته است (بهرامی، ۱۳۸۹). اگر گردشگری روستایی به نحوی مناسب و برنامه‌ریزی شده و منطبق با معیارهای زیست محیطی مدیریت گردند، می‌تواند محرکی در فرایند توسعه یافتگی و حصول به پایداری توسعه در نواحی روستایی و نیز پایداری جوامع محلی در کلیه زیر شاخه‌های اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و همچنین خود فعالیت گردشگری باشد (رضوانی، ۱۳۸۴). با این وجود گردشگری روستایی فعالیت بسیار پیچیده‌ای است که با بخشهای دیگر جامعه و اقتصاد وجوه مشترکی دارد و دارای آثار و پیامدهای مختلفی است که می‌باید در فرایند برنامه‌ریزی تمامی جوانب آن را مورد ملاحظه قرار داد تا از عوامل منفی جلوگیری شود و تأثیرات مثبت عوامل اقتصادی، اجتماعی و محیطی مرتبط با آن افزایش پیدا کند.

تعریف توسعه:

مقوله توسعه ماهیتی ارزشی، هنجاری و نسبی دارد. به عبارت دیگر توسعه مفهومی است که هر فرد و گروه و جامعه‌ای، معنا و ارزشهای مورد نظر خود را از آن استنباط می‌کنند و روشن است که این معانی و ارزشها بسته به موقعیت و حتی مشغولیت افراد و گروهها، کم و بیش متفاوتند (ساعی، ۱۳۷۷). توسعه در معنای عام کلمه یعنی گسترش همراه با تکامل، تکامل خود مفهومی پیچیده است و ابعاد مختلف دارد. و در معنای خاص آن به معنای رفاه اقتصادی همراه با ثبات سیاسی است و باید توجه داشت که توسعه مفهومی نسبی است و تصور اینکه روزی پایان خواهد یافت بی معناست بلکه روندی مداوم است و هر روز به شکلی بروز می‌کند (صلاحی، ۱۳۷۵).

مفهوم توسعه روستایی:

توسعه روستایی فرآیندی چند بعدی است که موضوع آن بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب پذیر اجتماع روستایی است. فرآیندی که با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون برنامه‌ریزی، سازماندهی،

تقویت خود اتکایی فردی و جمعی و ایجاد دگرگونی مناسب در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان تلاش می‌کند که در آنها قدرت، توان و اختیار بهره‌گیری از قابلیت‌ها و منابع در اختیارشان را تقویت کند تا به واسطه آن بتواند وضعیت موجودشان را به وضعیت مناسب و مطلوب‌تر تغییر دهد (ازکیا، ۱۳۸۳). هدف توسعه روستایی صرفاً تحول وضعیت و شرایط روستاها از نظر اقتصادی نیست، بلکه توسعه متعادل اجتماعی و اقتصادی مناطق مشخص همراه با توجه حداکثر بهره برداری از منابع محلی و توزیع عادلانه و گسترده‌تر منافع ناشی از توسعه را دنبال می‌کند. مسلم است که توسعه روستایی شامل یک فرآیند عمیق تغییرات در کل جامعه محلی و از همه مهمتر در نقش افراد است (هاگ، ام، وی، ۱۳۶۸). در بررسی راهبردهای مختلف توسعه روستایی به اصولی همچون گسترش فرصت‌ها برای تولید شغل در مناطق روستایی، اصلاحات ارضی، محور قرار گرفتن کشاورزی در توسعه، نقش دولت، توسعه نظام حمایتی، سازماندهی مزارع، بهبود در استانداردهای زندگی، مولد ساختن مناطق روستایی، تقویت روحیه خوداتکایی، تقویت استقلال محلی، پالایش رسوم محلی، توسعه یک نظام تعاونی می‌توان اشاره کرد (ازکیا و همکار، ۱۳۸۳).

اهمیت گردشگری روستایی:

گردشگری پدیده‌ای است کهن که از دیر باز در جوامع انسانی وجود داشته است و به تدریج طی مراحل مختلف تاریخی به موقعیت فنی، اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی کنونی خود رسیده است. (رضوانی ۱۳۸۴)

گردشگری راهی برای محافظت از منابع محیطی و جلوگیری از توسعه صنایع آلاینده است، در واقع توصیف گردشگری به عنوان "صنعت بدون دود" بیانگر همین ویژگی مثبت آن در مقایسه با صنایع دودزا و آلاینده است (کاظمی، ۱۳۸۵).

گردشگری روستایی در واقع شکلی از مشارکت همه اقشار جامعه روستایی در فرایند توسعه است؛ چرا که با ورود گردشگر به یک منطقه تمامی افراد ناخودآگاه در مسیر توسعه قرار می‌گیرند (نوابخش و رفیعی، ۱۳۸۹).

مسئله گردشگری نقش اساسی در میزان توسعه و حفظ ذخایر نواحی روستایی ایفا می‌کند. با فرض اهمیت گردشگری به عنوان فعالیتی گسترده و عمومی و تأکید روز افزون در حیطه سیاستهای توسعه محلی و منطقه‌ای و با در نظر گرفتن این موضوع که تعریف مشترک و قابل قبولی از گردشگری روستایی وجود داشته باشد، توسعه گردشگری امری ضروری به نظر می‌رسد (رکن الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱).

گردشگری روستایی می‌تواند موجبات بهبود فرایند توسعه روستایی را با ایجاد فعالیت مکمل بخش کشاورزی، اشتغال‌زایی و افزایش درآمدهای خانوارهای روستایی در بستر مشارکت‌سازی روستایی در فرایند پذیرش توریسم امکان پذیر سازد. از سویی دیگر، ایران با دارا بودن شرایط متنوع آب و هوایی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی و اقلیمی و همچنین گسترش آداب و رسوم محلی، این توانمندی را دارد تا با شناسایی و

ارزیابی جایگاه توریسم و شناسایی نقاط قوت و ضعف توسعه توریسم روستایی، فرصت‌هایی را از دل تهدیدهای موجود فراهم آورد تا موجب توسعه روستایی پایدار و بهره‌مند شدن نسل‌های امروز و آینده از معیشت پایدار و پتانسیل‌های موجود در ساختار اقتصادی و اقلیمی و اجتماعی روستا گردد (شهیدی، اردستانی و گودرزی سروش، ۱۳۸۸).

اثر گردشگری روستایی بر اقتصاد روستا در مناطق مختلف دنیا مختلف می‌باشد؛ ولی همواره اثر مثبت و عاملی برای پیشرفت وضع اقتصادی روستا بوده است. آثار مثبتی که گردشگری روستایی بر اقتصاد روستا دارد بسیار قابل توجه‌تر از آثار منفی آن است، به طور کلی گردشگری روستایی به عنوان عامل اقتصادی عمده و بسیار موثر در سالهای اخیر مورد توجه قرار گرفته است و گسترش آن می‌تواند فعالیت‌هایی اقتصادی و مشاغل گوناگونی را در مناطق روستایی به وجود آورد که این فرصت‌های شغلی بیشتر خدماتی هستند (نوابخش بنقل از شریف زاده، ۱۳۸۱) افزایش تولیدات صنایع دستی و فروش آن، گسترش خدمات هتل‌داری و حمل و نقل، ایجاد فروشگاه‌ها و .... باعث به‌وجود آمدن شغل‌های جدید می‌شود که به تبع آن، بی‌کاری و نرخ مهاجرت از روستا به شهرها کاهش و هجوم نیروی کار مازاد بخش کشاورزی و دامداری به بخش خدمات افزایش می‌یابد و چه بسا که روند مهاجرت با توجه به رونق این مناطق کاهش می‌یابد. گسترش گردشگری روستایی باعث روی آوردن مردم به فعالیت‌های سازنده و رونق اقتصادی و کاهش فقر می‌شود که گسترش خدمات اجتماعی و رشد سرمایه‌گذاری را در مناطق در پی خواهد داشت (نوابخش، ۱۳۸۹). گردشگری روستایی موجب ارتقای آگاهی در مورد محیط زیست می‌شود و مردم را در تماس مستقیم با محیط‌های زیست طبیعی قرار می‌دهد و دانش و آگاهی را از محیط زیستشان افزایش می‌دهد. همچنین اکوتوریسم موجب توسعه دانش پایه می‌گردد. اکوتوریستها نه تنها موجب منافع اقتصادی برای مردم روستایی می‌شوند، بلکه به طور مستقیم و غیر مستقیم به فعالیتهای تحقیق و حفاظت منطقه از نظر مالی نیز کمک خواهند کرد (Dearden , 1997).

گردشگری در یک کلیت دربرگیرنده جریانی از سرمایه، انسان، فرهنگ و کنش متقابل میان آنهاست که در فضاهای جغرافیایی آثار مختلفی بر جای می‌نهد. ایجاد اشتغال برای ساکنان محلی در عرضه فضا برای استفاده گردشگران یکی از این آثار است (فرهودی و همکاران ۱۳۸۹).

از طرفی اقتصاد گردشگری به عنوان یک فعالیت پویا و چند وجهی، بر پایه ظرفیت و توان طبیعی، کالبدی، اجتماعی و فرهنگی سرزمین پایه گذاری می‌شود و به این طریق نه تنها باعث ایجاد فرصتهای مناسب اشتغال و درآمدزایی، رفاه و توسعه اقتصادی مردم بومی خواهد شد، بلکه ابزاری مناسب برای شناخت فرهنگ‌ها و نشردهنده ارزش‌ها، باورها و دانسته‌های جوامع گوناگون است (درام و مور ۱۳۸۷).

بنابراین گردشگری روستایی با ایجاد اشتغال، افزایش سطوح درآمد، متنوع سازی فعالیتهای اقتصادی، افزایش سطح آگاهی‌های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان به حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی کمک کرده و با جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه و بهینه سازی

بهره‌برداری از زمین به توسعه روستایی پایدار کمک می‌کند. هدف این بخش از گردشگری به حداقل رساندن آسیب‌های فرهنگی و محیطی، فراهم ساختن رضایت بازدیدکنندگان و در درازمدت فراهم کردن مقدمات رشد اقتصادی ناحیه است. این راه به دست آوردن تعادل و موازنه بین رشد نهایی گردشگری و نیازهای حفاظت و نگهداری منابع طبیعی است (رکن‌الدین افتخاری، ۱۳۷۳).

طی سالیان گذشته، بسیاری از کشورهای جهان با درک موقعیت برتر صنعت توریسم و قابلیت‌های آن در الگوهای مختلف توسعه، در پی آن هستند تا ظرفیت‌ها و امکانات گردشگری خود را توسعه و گسترش دهند. ولی متأسفانه کشور ما علیرغم در اختیار داشتن جاذبه‌های فراوان گردشگری در مناطق شهری و روستایی، به دلایل عدیده تاکنون نتوانسته در راستای توسعه صنعت توریسم گام مهمی بردارد، تا آنجا که از ۵۰۰ میلیارد دلار درآمد جهانی توریسم، سهم ایران حدود ۲۶۰ هزار دلار می‌باشد (خیاطی، ۱۳۸۲).

کشور ما ایران از دیرباز به دلیل وجود آثار باستانی ملی و تمدنی و تاریخی-زیارتی همچنین زیبایی‌های اکولوژیکی و آداب و رسوم خاص ایرانی یکی از مراکزی بوده است که توجه جهانگردان زیادی را به خود جلب کرده است. این در حالی است که حتی در مناطق خود کشور نیز تنوعات جغرافیایی-اکولوژیکی، فرهنگی، اجتماعی و... باعث انگیزه‌هایی بسیار در گردشگری داخلی بوده است (فرهودی و همکاران، ۱۳۸۹). کشور ایران جزء ده کشور اول جهان از لحاظ جاذبه‌های گردشگری و جزء پنج کشور اول جهان از نظر تنوع گردشگری است. از این رو اهمیت دارد از قابلیت‌های خود در توسعه گردشگری استفاده کند (امین بیدختی و نظری، ۱۳۸۸).

بر اساس آمارهای ارائه شده توسط سازمان‌های بین‌المللی (سازمان جهانی گردشگری WTO)، ایران در زمینه ورود گردشگر و همچنین درآمدهای حاصل از گردشگری در بین پنجاه کشور اول جهان قرار داشته و چنانچه گردشگرپذیری را به مثابه صادرات و گردشگر فرستی را واردات تلقی نماییم، با توجه به ورود و خروج ارز از کشور به این نتیجه می‌رسیم که ایران در این زمینه دارای تراز منفی بوده و به‌طور کلی نتوانسته است در این بازار پرسود جایگاهی برای خود مهیا نموده و سود ببرد و در این بین با فراز و نشیب‌های بسیاری روبرو بوده است (نوبخت و پیروز، ۸۷).

ایران از جنبه جاذبه‌های گردشگری، دارای انواع اقلیم‌ها، فضاها و فصل‌هاست و از جنبه آثار باستانی، مناطق تفریحی و زیبایی‌های طبیعی با کشورهای پیشرفته در صنعت گردشگری برابری می‌کند. ایران دارای دشت‌ها، کوهسارها، کویرها، غارها، دریاچه‌ها، آبشارها، موزه‌ها، ابنیه تاریخی و باستانی، کارگاه‌های سنتی، صنایع دستی بی‌نظیر و بسیاری از عوامل رونق بخش گردشگری است و از این جنبه، جزء معدود کشورهای جهان به شمار می‌آید که با مدیریت موثر این منابع و امکانات می‌تواند به منافع مادی و معنوی فراوان دست یابد (علی محسنی، ۱۳۸۸). ایران از لحاظ دارا بودن ابنیه و آثار تاریخی جزء ۹ کشور نخست دنیا و از لحاظ جاذبه‌های اکوتوریستی در میان ۱۰ کشور برتر دنیا قرار دارد (علی محسنی، ۱۳۸۸).

اما متأسفانه مطابق آمار سازمان جهانی گردشگری در سال ۱۹۹۷، کشور ایران فقط ۰/۰۹ درصد از تعداد گردشگران و ۰/۰۶ درصد از درآمدهای گردشگری را در دنیا به خود اختصاص داده است و سهم گردشگری در تولید ناخالص ملی کشور ما حدود ۰/۰۷ درصد و درآمد حاصل از گردشگری برای هر فرد ایرانی فقط ۲/۵ دلار در سال می‌باشد. هم‌اکنون ۵ درصد از سطح کل کشور در قالب مناطق حفاظت شده، پارکهای ملی، اثر طبیعی ملی و پناهگاه‌های حیات وحش قرار دارند و عرصه قابل توجهی از کشور نیز تحت پوشش پارک‌های جنگلی و مدیریت منابع طبیعی می‌باشند که با توجه به انگیزه‌های مهم مسافرت‌های اکوتوریستی یعنی جاذبه‌های طبیعی، مناطق وحشی بکر، مشاهده حیات وحش و گردش در طبیعت، این گونه مناطق می‌توانند در صورت استفاده خلاقانه و توأم با مدیریت و برنامه‌ریزی اثربخش، نقش مهمی در جذب اکوتوریست از سراسر نقاط دنیا داشته باشند که منافع حاصل از آن می‌تواند تحول شگرفی در وضعیت زندگی جوامع محلی مرتبط با این مناطق که عموماً جوامع روستایی و کم بهره از برنامه‌های توسعه‌ای می‌باشند، داشته باشد (پناهنده، جمالزاد فلاح و قویدل، ۱۳۸۰).

گردشگری کویر:

شاخه نسبتاً جدید گردشگری، گردشگری مناطق بیابانی و کویر است. گردش در بیابان‌ها و نواحی کویری و دیدار از جاذبه‌های بیابانی و کویری، پوشش گیاهی، حیات جانوری، اشکال مورفولوژیک، انجام فعالیت‌های ورزشی و بازدید از سایر جاذبه‌های آن نوع خاصی از گردشگری را به وجود آورده است که «گردشگری کویر» نامیده می‌شود که شاخه‌ای از اکوتوریسم است.

شناخت دقیق و اصولی توانایی‌های نواحی کویری و راه‌های بهره‌برداری از آن از ضروریات اساس برای توسعه اجتماعی و اقتصادی منطقه و حتی ایران است. شناخت جاذبه‌های توریستی و اکوتوریستی این مناطق هنوز به طور کامل مورد توجه قرار نگرفته است؛ بنابراین لازم است مطالعات دقیقی درباره‌ی ویژگی‌های این جاذبه‌ها و همچنین راه‌های بهره‌برداری و ایجاد زیرساخت‌های مناسب با هدف توسعه این صنعت نوپا در ایران صورت گیرد (مقصودی و عمادالدین، ۱۳۸۳). برای اجتناب از پیامدهای نامطلوب گردشگری نیاز به توسعه اندیشیده شده است. دست یافتن به این مهم، مستلزم برنامه‌ریزی برای بستری است که قرار است توسعه در آن صورت پذیرد.

ظرفیت گردشگری مناطق کویری یکی از این توان‌ها است که می‌تواند به عنوان عاملی مکمل و حتی جایگزین، نقش اساسی در حفظ حیات اجتماعی در این نواحی و حتی توسعه و رونق زندگی در این مناطق داشته باشد. هرچند نباید این نکته را از نظر دور داشت که گردشگری در مناطق حساس کویری همچون تیغ دو دمی است که استفاده از آن باید همراه با آگاهی و برنامه‌ریزی‌های دقیق باشد.

اگرچه نواحی کویری توان بالایی در زمینه‌های همچون صنعت و گردشگری دارند، اما با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی این مناطق و کمبود ظرفیت تحمل نواحی کویری در مقابل دستکاری‌های بشر،

بهره‌برداری بی‌رویه از این مناطق می‌تواند منجر به ایجاد نتیجه‌ای عکس شود؛ از این رو رعایت اصول توسعه‌ی پایدار و استفاده از آن دسته از توان‌هایی که کمترین میزان دخالت بشر را در این اکوسیستم‌های بسیار حساس به همراه داشته باشند، برای توسعه‌ی این نواحی ضروری به نظر می‌رسد.

ناحیه کویری شهرستان اردستان با پهنه‌ی وسیعی که در اختیار دارد؛ از مناطق بکر و کم نظیری برخوردار است که متأسفانه به دلیل عدم توجه مسئولان مربوطه و نبود زیرساخت‌های لازم و مهمتر از آن عدم اطلاع‌رسانی مورد استفاده گردشگری قرار نگرفته است. در صورتی که با سرمایه‌گذاری‌های محدود و اطلاع‌رسانی کافی می‌تواند به یکی از مناطق جذاب هدف گردشگری تبدیل شود که در این صورت هم می‌تواند در سطح خرد برای مردم منطقه و در سطح کلان برای اقتصاد کشور یک نقطه‌ی اتکای دائمی باشد.

شهرهای مهاباد و زواره که در دامنه کویر قامت برافراشته اند، علاوه بر جاذبه‌های بکر کویری، دارای پیشینه تاریخی و بناهای اصیل متناسب با زندگی در حاشیه کویر هستند.

از سوی دیگر با توجه به شرایط آب و هوایی خشک و خشکسالی‌های پی در پی و پایین رفتن سطح آب‌های زیر زمینی به نظر می‌رسد برای توسعه پایدار این شهرها و روستاهای آن توجه به یک منبع دائمی اقتصادی برای این مناطق ضروری است که همانا این منبع اقتصادی می‌تواند گردشگری کویر و فعالیت‌های وابسته به آن باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

گردشگری به وسیله فعالیت‌هایی چون جنگلداری، ذخیره آب و حفظ محیط زیست در حال پیشرفت است که نه تنها یک رابطه متقابل میان کاربردهای متفاوت منابع روستایی برقرار می‌کند، بلکه یک وابستگی متقابل را هم بین آنها نشان می‌دهد. گردشگری روستایی می‌تواند سهمی در متنوع سازی اقتصادی و توسعه پایدار داشته باشد و با ایجاد اشتغال و درآمد موجب توسعه مناطق توسعه نیافته گردد.

رشد جمعیت و تخریب منابع طبیعی همراه با نرخ بالای بیکاری و بهره‌وری پایین نیروی کار در روستاها، ایجاد اشتغال پایدار را غیر ممکن ساخته است. در شرایط کنونی توجه به دیگر برنامه‌های اقتصادی نظیر توریسم و اکوتوریسم ضروری به نظر می‌رسد.

گردشگری روستایی منبع با ارزش اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد است. می‌تواند وسیله مهمی برای توسعه اجتماعی - اقتصادی جوامع روستایی باشد و در بسیاری از کشورها با سیاست‌های کشاورزی در ارتباط باشد و غالباً وسیله‌ای در جهت حمایت از محیط زیست و فرهنگ روستایی می‌باشد.

می‌توان گفت کاهش مهاجرت به بیرون به وسیله ایجاد فرصت‌های شغلی در نواحی روستایی از اهم نتایج توسعه گردشگری روستایی می‌باشد که مورد توجه دولت‌ها قرار گرفته است.

باید اذعان داشت که گردشگری در کشور ما یک منبع اقتصادی کم‌نظیر که توجه و سرمایه‌گذاری در آن راهکاری اساسی برای حل بسیاری از معضلات توسعه‌ی روستایی کشور است.

به طور کلی جهت فقر زدایی و کاهش مهاجرت، ایجاد رفاه جوامع محلی و روستایی، حفظ ویژگی‌های فرهنگ سنتی، و ایجاد فرصت‌های شغلی در جوامع روستایی، توسعه گردشگری پایدار روستایی یکی از راهکارها و راه‌حل‌های اساسی است. در این خصوص لازم است بخش‌های دولتی و غیردولتی با هماهنگی‌های لازم و برگزاری نشست‌ها و به‌کارگیری تدابیر مدیریتی به توسعه گردشگری پایدار روستایی اقدام نمایند.

گردشگری کویر خصوصاً در مناطق کویری که به دلیل کاهش منابع آبی با روکود رونق اقتصادی روبه‌رو هستند، می‌تواند به عنوان منبع اقتصادی دائمی سبب توسعه پایدار این مناطق شود.

منابع و مآخذ:

- ۱- ازکیا، مصطفی. ۱۳۶۵. "جامعه شناسی توسعه و توسعه نیافتگی ایران". اطلاعات ص: ۳۴.
- ۲- صلاحی، ۱۳۷۵. "توسعه و موانع آن" مجله علمی پژوهشی دانشنامه، فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات عالی، شماره ۲۰ و ۲۱، ص ۴۸.
- ۳- امین بیدختی، ع. الف. و نظری، م. (۱۳۸۸). نقش بازاریابی در توسعه صنعت گردشگری. چشم/انداز مدیریت، شماره ۳۲. صص: ۴۹-۶۸.
- ۴- پناهنده، م، جمالزاد فلاح، ف و قویدل، آ. (۱۳۸۰). اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست و توسعه پایدار. قابل دسترس در: <http://www.ieicenter.com/article/Paging2.asp?ID=167>
- ۵- تقدیسی زنجانی، س. و دانشور عنبران، ف. (۱۳۸۶). توریسم روستایی، تصویری مجازی یا الگوی حقیقی در برنامه ریزی روستایی. مجله جغرافیا و توسعه ناحیه/ی، شماره ۸. صص: ۱۷۹-۱۹۲.
- ۶- حفاری، ف. (۱۳۸۸). بررسی اثرات زیست محیطی گردشگری روستایی مطالعه موردی: روستای ایبانه. اولین همایش ملی دانشجویی ترویج و آموزش کشاورزی. ص ۸.
- ۷- خیاطی، م. (۱۳۸۲). توریسم روستایی و تأثیر آن بر جوامع روستایی (مطالعه موردی تایلند). ماهنامه جهاد شماره ۲۵۷، خرداد و تیر. صص: ۳۰-۴۲.
- ۸- شهبازی، (۱۳۸۴)، توسعه و ترویج روستایی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۹- طهماسبی پاشا، جمعی و مجیدی، روفسیا. ۱۳۸۴. "چشم انداز گردشگری سواحل جنوبی دریای خزر و آثار آن بر توسعه شهرها و روستاهای منطقه (مطالعه موردی شهرستان تنکابن)". مجموعه مقالات اولین همایش سراسری نقش گردشگری در توسعه استان مازندران. تهران، ناشر رسانس.
- ۱۰- علی محسنی، ر. (۱۳۸۸). گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالشها و راهکارها. مجله فضای جغرافیایی، سال ۹، شماره ۲۵. صص: ۱۴۹-۱۷۱.
- ۱۱- فرهودی، ر.؛ شورچه، م. و صبوری، ح. (۱۳۸۹). برآورد اثر تغییرات فصلی بر درآمد گردشگری معبد آناهیتا با تحلیل رگرسیون. جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷، صص: ۴۵-۶۲.
- ۱۲- درام، ا. و مور، ا. (۱۳۸۷). توسعه بوم گردی (راهنمای مدیران و برنامه ریزان حفظ محیط زیست). زنجان: دانش زنجان.
- ۱۳- رضوانی، محمد رضا. ۱۳۷۴. "توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار". انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۴- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و قادری، اسماعیل. ۱۳۸۱. "نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهار چوبهای نظریه ای)". پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پرتال علوم انسانی.

- ۱۵- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا. ۱۳۷۳. " مفاهیم برنامه‌ریزی در ایران با تاکید بر برنامه‌ریزی روستایی". مجموعه مقالات سمینار جامعه شناسی و توسعه. ج، دوم، سمت. ص: ۵۱-۷۴.
- ۱۶- ساعی، احمد. ۱۳۷۷. " مسائل سیاسی - اقتصادی جهان سوم". انتشارات سمت.
- ۱۷- کرمانی، صباغ و امیریان، مجید. ۱۳۷۹. " بررسی اثرات اقتصادی توریسم در جمهوری اسلامی ایران (با استفاده از تحلیل داده-ستانده)". پژوهشنامه بازرگانی. پائیز شماره ۲۹. تهران. - لطفی، صدیقه. ۱۳۸۴. " نگرشی سیستمی لازمه پایداری گردشگری در مازندران، مجموعه مقالات اولین همایش سراسری نقش گردشگری در توسعه استان مازندران". تهران، ناشر رسانس.
- ۱۸- مقصودی، م. و عمادالدین، س. (۱۳۸۳). «ارزیابی ویژگی‌های ژئوتوریسمی لند فرم‌های نواحی بیابانی با تاکید بر دشت لوت». مجله مطالعات جهانگردی. سال ۲. شماره ۶، صص ۹۵-۱۰۸.
- ۱۹- نوابخش، م. و رفیعی‌فر، م. (۱۳۸۹). بررسی اجمالی آثار گردشگری بر نوع زندگی اقتصادی اجتماعی مردم روستای زیارت. ۱۰ص.
- ۲۰- نوبخت، م. ح. و پیروز، الف. (۱۳۸۷). توسعه صنعت گردشگری در ایران: موانع و راهکارها. تهران: معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی.
- ۲۱- وثوقی، م و ایمانی، ع. (۱۳۸۹). آینده توسعه روستایی و چالش‌های پایداری. مجله توسعه روستایی (۲)، ۱، صص ۲۳-۴۵.
- ۲۲- هاگ، ام، وی. ۱۳۶۸. "تحلیلی از مسائل اساسی صنعتی کردن و توسعه روستایی-روستا توسعه". گزیده مقالات جهاد سازندگی، ص: ۶۷.

22-Dearden, P.(1997). Carrying capacity and Environmental Aspects of Ecotourism. In J. Bomemeier & M.Victor & P.B.Durst (Eds.), Proceedings of an International Seminar held Community Development.(pp. 44-60). Rome : FAO